

Перебіг воєнних подій на сході України в інтерпретації редакцій національних інтернет-видань

The current military situation in the East of Ukraine according to the national online media

РЕФЕРАТ. Стаття присвячена актуальній проблемі висвітлення в інтернет-виданнях України перебігу бойових дій на сході країни. Актуальність дослідження зумовлена тим, що практично немає спеціальних теоретичних узагальнень, бракує наукових рекомендацій, які б сприяли поліпшенню висвітлення конфлікту. Стаття покликана певною мірою надолужити згадане в плані оптимізації підготовки матеріалів на тему війни, сприяти специфічній професійній підготовці вітчизняних репортерів та інтерв'юєрів. Розглянуто складну проблему формування суспільної свідомості українства в аспекті військово-патріотичного виховання, коли одним із чинників цього процесу виступають інтернет-видання. Теоретичні посилання й висновки вже використовують у практичній діяльності колективу редакції одного з найбільших в Україні інтернет-порталів.

Ключові слова: війна, патріотизм, суспільна свідомість, репортери, політична культура, етика.

ABSTRACT. The article is devoted to the problem of how the online media in Ukraine cover the war in the East of the country. Relevance of this study is conditioned by the fact that there is no sufficient theoretical grounding, which would help the journalists to cover this military conflict. The present article is intended to fill this gap. It offers some theoretical reflections on how to cover war, and how to train local reporters and interviewers for this purpose. The article also tackles the complex problem of formation of the social consciousness of the Ukrainians through the online media in the wake of the ongoing war. The article analyses the key problems that scholars and political online journalists face regarding the transformation of genres. It traces the origins of the problem, as well as the degree to which it has been solved both in the academic literature and in practice. The author makes original suggestions regarding the prospects for the development of online journalism and transformation of genres. She argues that the latter constitutes an important factor that affects the former. A considerable amount of factual material has been utilised in the article. The article also offers a blueprint for further research concerning the same problem. References and conclusions of the article have already been used in the practice by the editorial staff of Ukraine's largest Internet portals.

Keywords: war, patriotism, social consciousness, reporters, political culture, ethics.

Вступ. В Україні немає традицій відображення й адекватної інтерпретації перебігу будь-яких воєнних дій, особливо так званої гібридної війни, що значно ускладнює спробу наукового аналізу. Саме представники інтернет-видань де-факто першими системно і наполегливо, по-професійному розпочали висвітлення подій, що їх спочатку не наважувалися назвати «війною», обмежившись незвичним терміном «АТО».

Зауважимо, що подібна свідомо плутанина в дефініціях уже траплялася в історії. Де-юре оголошену, але де-факто не розпочату війну між Англією, Францією та ще кількома державами, з одного боку, і гітлерівською Німеччиною, – з іншого після окупації Польщі у вересні 1939 р. назвали «дивною війною». Тривала вона майже рік і так само цілий рік журналісти ворогуючих

країн перебували в розгубленості, не маючи конкретних професійних чи моральних настанов: про що писати, яких героїв славити, як ставитися до ворога тощо. Про науковий аналіз висвітлення подій «дивної війни» 1939 р. важко писати через той факт, що згодом усе інформаційне поле заповнила собою вже повнокровна Друга світова війна.

Події на сході нашої країни мали адекватне відображення в політології. Це – дослідження Т. Березовця, Є. Магди. Певною мірою роботи цих авторів можуть стати в пригоді в суто журналістичнознавчих наукових студіях, присвячених цій проблемі.

Існує досить багата белетристика, що полягає в художньому осмисленні факту воєнних дій та їх наслідків. Оскільки твори С. Лойка, Є. Положія, В. Шкляра мають усе ж таки здебільшого

характер художньо-публіцистичних нарисів, які лише подекуди переходять у стилістику новели та оповідання, можемо констатувати, що через їх рецензування в інтернет-виданні «Лівий берег» почасти покладено основу наукового аналізу проблеми відображення війни в ЗМК.

Виходячи із вищенаведених фактів, наголосимо, що журналістикознавчий аналіз у цій статті базуватиметься й на політологічному аналізі; оперуватимемо й літературознавчими термінами. У статті залучено також і спеціальні дефініції загальної та професійної журналістської етики.

Безперечно, було використано досвід аналізу написання оперативних матеріалів, що традиційно в спеціальній літературі представлено прізвиськами відомих науковців – М. Василенка, Й. Здоровеги, Д. Прилюка. З точки зору методології в пригоді стали ґрунтовні розробки В. Різуна. Праці В. Іванова та В. Сердюка допомогли під час спірного аналізу проблем журналістської етики, що виникають при висвітленні воєнних конфліктів.

Враховуючи той факт, що різні соціологічні й спеціальні служби дають приблизно однакові цифри покриття України мережею інтернет: від 48% до 52% змушені констатувати, що проблема висвітлення перебігу воєнного конфлікту через інтернет-видання актуальна лише для половини населення України. Це засвідчує й науковець С. Даниленко: «Для країн, подібних до нинішньої України, яка все ще перебуває в стані цивілізаційної невизначеності, інформаційне суспільство, на жаль, багато в чому залишається радше популярним слоганом із лексики європейських декларацій, аніж реальною практикою» [1, с. 238].

Отже, інформаційна складова, науковий аналіз висвітлення подій поки що мають значущість не для всього українського суспільства. Переважна частина інформації про війну надходить і через інші ЗМК, насамперед телебачення, і з цим слід рахуватися. Тим більше, що специфіка інтернет-видань передбачає все-таки значно глибший і потужніший аналіз подій, що сталися, ніж просто кількахвилинний телевізійний репортаж.

У статті було використано емпірику двох великих інтернет-видань: «Лівий берег» <http://lb.ua> та Цензор.нет <http://censor.net.ua>. Вибір було зумовлено порівняно невеликим обсягом статті, а також суто професійними етичними принципами.

Методи дослідження. При написанні статті були використані традиційні методи дослідження. Про історико-порівняльний і його вибірково ефективність стосовно поставленої проблеми вже йшлося у вступі. Природно домінував метод моніторингу, оскільки він дав змогу глибше й ширше висвітлити не лише проблему, а й виокремити різні підходи до її вирішення. Герменевтичний метод було використано як класичний взірець поєднання художньо-образного мислення його заснов-

ника А. Бергсона із суто науковими розробками послідовників Г. Гадамера та Д. Дільтея. У першому випадку герменевтичний метод використовувався з метою виявлення «трьох різних типів дій, що зумовлюють правила методу: а) постановка і вивчення проблеми; б) визначення різних правил дії, що зумовлюють правила методу; в) усвідомлення реального часу» [2]. Коли йдеться про Г. Гадамера і Д. Дільтея, то ми керувалися в основному методиками теорій, що дозволяють аналізувати рівень реалізації задуму залежно від загального інтелектуального рівня й розвитку мовної культури особистості.

Результати дослідження. За свідченням українського вченого В. Іванова: «інформаційна взаємодія різних груп людства – найважливіша форма соціальної взаємодії. Саме від цього залежить суспільний прогрес» [3, 9]. Коли розглянути цю тезу ширше, екстраполюючи її на проблему, винесену в заголовок статті, то можемо констатувати, що лише повне, адекватне інформування про реальну війну різних верств і груп населення України, різних не лише за соціальним станом і статками, а й за звичаями, традиціями тощо, дасть змогу, зрештою, дійти консенсусу між ворогуючими сторонами.

Інша справа (яка вже не залежить від журналістів), що консенсусу може й не трапитися. У цивілізаційному розвитку були епохи, коли одна сторона практично повністю винищувала іншу, практично не залишаючи слідів її існування в історії. Хрестоматійно відомий приклад винищення імператором Траяном даків як народу, коли після штурму Сараменінгузи в живих залишилося майже сорок даків. Оскільки тодішній цивілізаційний рівень обмежував потенційні можливості писаних на папірусах інформаційних повідомлень, нащадки дізналися про фінал війни з відомих барельєфів на колоні Траяна, що їх, з певною долею умовності, можна зарахувати до засобів масової інформації.

Зрозуміло, що репортери та інтерв'юери, які вирушили в зону АТО в перші дні конфлікту, керувалися мотивами, що їх важко нині сформулювати з огляду на давність процесу й зрозумілий суб'єктивізм особистостей, які пригадують свої минулі вчинки. Але, безперечно, серед основних принципів і мотивів фігурували загальнолюдські етичні категорії пошуку справедливості, правди. Серед професійних етичних категорій: авторське честолюбство, абсолютно виправдане в цьому випадку; прагнення професійного зростання; бажання випробувати себе в екстремальних умовах.

Стверджуємо, що сучасні інтернет-видання України виявилися потенційно готовими до висвітлення перебігу воєнних дій.

Головною причиною цього вважаємо досить значний проміжок часу інтенсивної професійної

діяльності з відображення подій Революції гідності, громадянського протистояння на вулицях столиці, міст і містечок України.

Журналісти інтернет-видань «Лівий берег» та Цензор.нет уже мали певний досвід написання матеріалів із групи інформаційно-публіцистичних жанрів, репортажу та інтерв'ю насамперед. Більше редактори обох редакцій отримали від власних фоторепортерів, а також від репортерів багатьох українських та закордонних видань значну кількість світлин, що їх можна було, за усною домовленістю, розміщувати як ілюстративний ряд до друкованого тексту. Зазначимо, що, виходячи з авторського досвіду керування творчим колективом, подібне «благочинство» важко уявити собі в мирний час, коли серед редакцій спостерігаємо жорстку конкурентну боротьбу. Проте війна й революція диктують власні моральні імперативи, і випадки творчої взаємодопомоги мають системний характер.

Характер і стилістика перших матеріалів на воєнну тематику у двох великих інтернет-виданнях «Лівий берег» <http://lb.ua> та Цензор.нет <http://sensor.net.ua> рішуче відрізнялися, і на цьому слід наголосити. Насамперед на журналістські подання вплинули особистості військових журналістів, які першими вступили в інформаційний бій за правдиве висвітлення перебігу війни. Якщо редактор Цензор.нет Ю. Бутусов більш схильний до аналітики, то репортери «Лівого берега» навпаки, опанувавши класичні інформаційно-публіцистичні жанри ще в період Революції гідності, лише вдосконалювали свою майстерність на сході країни.

Так, наприклад, кореспондентка інтернет-порталу «Лівий берег» Н. Вернер оперативно й дуже професійно подавала ґрунтовні інтерв'ю як із військовослужбовцями, так і з волонтерами: психологами, парамедиками [4].

Репортери та інтерв'юери О. Базар та Є. Швець писали репортажі, вміло поєднуючи динаміку викладу безпосередньо побаченого на полі бою, в бліндажі, на артилерійській позиції із розширеним інтерв'ю, що органічно «монтувалося» у журналістський матеріал [5].

Інтернет-портал Цензор.нет також розмістив у 2014 р. кілька яскравих репортажних матеріалів, але все ж «родзинкою», творчою знахідкою його редактора Ю. Бутусова залишається глибокозважена аналітика. Ю. Бутусов аналізував й аналізує здебільшого проблеми організації армії, роботу Генштабу, часом гостро критикуючи своїх опонентів [6].

Наякість та кількість матеріалів, що від початку війни побачили світ в інтернет-порталах, впливали як об'єктивні, так і суб'єктивні обставини. Зокрема, обом редакціям очевидно не вистачало якісних світлин із місць воєнних дій. З аналізу

емпірики стає зрозумілим, що репортери підміняли собою діяльність фоторепортерів, часто – навпаки. Звісно, це не могло не позначитися на загальній якості журналістського твору. Подекуди аматорські світлини мають вигляд анахронізмів у порівнянні з гарним літературним стилем професійного військового репортера.

Огляд перебігу воєнних подій не є прогнозованим, у редакційних планах неможливо передбачити несподівані обстріли, провокації, полон або визволення з полону. Специфіка журналістської діяльності в екстремальних умовах тут виявляється повною мірою. Водночас це шанс для багатьох журналістів розкрити свою творчу потенцію, максимально реалізувати себе в незнаних ситуаціях.

Особливо кричущим фактом у цих умовах виявляється брак досвіду, професійних знань. Адже, за свідченням американського експерта Дж. Каппона, «просто збирати інформацію вже недостатньо в той час, коли нею переповнені численні джерела – від постійно зростаючого інтернету до найменшого кабельного телевізійного каналу, націленого на певну аудиторію. Роблячи повідомлення, журналісти мають не тільки подавати достовірну інформацію, а ще й витримувати шквал конкуренції» [7, 20–21].

У цьому випадку можна говорити вже не про конкуренцію між військовими репортерами, а про вперту боротьбу за увагу читача між інтернет-виданнями, кількість яких зростає повсякчас.

Забезпечити репортажні матеріали з передової могли й нині в спроможі лише інтернет-портали України, які можуть дозволити собі відрядити кореспондентів на схід країни, забезпечивши їх усією необхідною атрибутикою, до бронезилетів включно. Проте з того моменту, коли фронт стабілізувався, за внутрішнім редакційним моніторингом і соціологічними опитуваннями, що їх періодично замовляє «Лівий берег», читачі й глядачі України все більше переймаються проблемами: «Як жити далі? Коли закінчиться війна? В який спосіб?».

Телебачення активно дебатує ці питання на численних ток-шоу, із залученням читацьких думок, моментальним опитуванням цільових груп тощо.

Інтернет-видання України, вступивши в конкуренцію з іншими ЗМК за увагу своїх співгромадян, почали гарячково експериментувати із жанрами й методами подання інформації.

У першому випадку йдеться про жанрову дифузю, що, почавшись із новацій в друкованій пресі приблизно два десятиліття тому, повною мірою реалізує себе як процес в інтернет-виданнях.

У другому випадку йдеться про можливість інтернет-порталів універсально подавати інформацію. Йдеться насамперед про посилення в

друкованому тексті. Вони дають змогу «одним кліком» миттєво вийти на паралельний текст, паралельну інформацію. Так само в тексті друкованого матеріалу трапляються посилання на аудіовізуальну інформацію в ютубі.

Текстовий матеріал таким чином ілюструється відеорядом, може йти під музичний супровід, у перебивці з елементами фото- і телезйомок. Для українських інтернет-порталів це відносно новий спосіб подання інформації. Його складно аналізувати через брак емпірики, системного аналізу читацької пошти.

Публікації матеріалів на воєнну тематику мають велику кількість відгуків, що надходять як до редакцій інтернет-порталів, так і зосереджуються в соціальних мережах. Найбільш популярними серед останніх прийнято вважати Фейсбук і Твіттер, де кожний інтернет-портал обов'язково має свою сторінку.

Специфіка читацької пошти на репортажі про війну, інтерв'ю, аналітику надзвичайно неоднорідна, її важко класифікувати через емоційну складову. Проте можна чітко виділити кілька груп листів-відгуків. Перша, найбільш значна частина – це листи-подяки. Від однополчан, сімей, друзів головних героїв журналістських матеріалів. Кількість таких листів-подяк сягає майже 60 % у реакціях на матеріали Цензор.нет і менше половини, як реакція на публікації інтернет-порталу «Лівий берег».

Відмінність пояснюється тим, що редакція першого видання поставила собі за мету проводити розслідування, які ретельно описують долю кожного рядового, офіцера, живий він чи загинув. Зрозуміло, що такий підхід до справи себе в моральному плані цілком виправдовує й викликає щире співчуття, співпереживання. Вважаємо, що в цьому випадку можемо говорити про катарсис як форму морального самоочищення читача, який долучається до долі справжніх українських героїв на фронті.

Інтернет-портал «Лівий берег» розміщує матеріали, в яких аналізуються переважно дії цілих підрозділів. Практикуються програмні, досить розлогі інтерв'ю методологічного характеру, мета яких, зрештою, максимально оптимізувати постачання й забезпечення армії. Подібні матеріали викликають відповідну емоційно роздратовану реакцію читачів і досить непереконливі відписки офіційних структур.

Зрештою, обидві системи подання матеріалів зі сходу нашої країни, аналітики проблем армії й тилу сприяють підвищенню боєздатності армії та суспільства в цілому.

Стаття була обговорена на засіданні редакційної колегії інтернет-порталу lb.ua. Основні теоретичні положення реалізуються в журналістській практиці творчих працівників видання.

Підготовлено лекцію для студентів старших курсів Інституту журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка про роль інтернету, політичних порталів зокрема, у формуванні суспільної свідомості в Україні.

Висновки. Висвітлення перебігу воєнних дій є завжди процесом творчості й катарсису водночас. За період так званого АТО на сході України під кулями й мінометним обстрілом побували сотні українських журналістів. Представники інтернет-видань одними з перших зуміли адекватно відреагувати на нові виклики. Постійно працюючи з жанрами, експериментуючи із засобами подання матеріалів, журналісти прагнули якнайвиразніше показати загальну картину війни. Чи не головним їх здобутком стала мобілізація суспільної свідомості, підвищення рівня моральності читачів і власне самих респондентів.

Наукова проблема специфіки діяльності інтернет-видань з відображення перебігу воєнних дій має розвиватися інтенсивніше, з огляду на очевидну нагальну потребу.

Подяки. Висловлюємо подяку колективу Інституту журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка, а також консультантам, викладачам: професорам І. Паримському, В. Різуна за фахову консультацію та моральну підтримку.

Список літератури

1. Даниленко С. Громадянський вимір комунікаційної революції: Модернізація суспільних комунікацій від друкарського верстата до соціальних мереж: [моногр.] / С. Даниленко. – К.: ІМВ, 2010. – 310 с.
2. Бергсонизм psyoffice.ru «Словари и энциклопедия» Философия» / А. Грицанов, Т. Румянцева, М. Можейко. История Философии: энциклопедия, available at: <http://www.psyoffice.ru/6-181-bergsonizm.htm> (accessed 03.12.2015). – Title from screen.
3. Іванов В. Ф. Основні теорії масової комунікації і журналістики: [навч. посіб.] / В. Ф. Іванов; [за науковою редакцією В. В. Різуна]. – К.: Центр Вільної Преси, 2010. – 258 с.
4. Вернер Н. (19 вересня 2014) «Людина йде з війни – а війна з людини не виходить». – Режим доступу: http://ukr.lb.ua/news/2014/09/19/279884_chelovek_uhodit_voyni_voyna.html (дата звернення: 03.12.2015). – Назва з екрана.
5. Базар О., Швець Є. (2 грудня 2014) «Вадим Троян: «Ми розуміли: здамо Маріуполь – програємо війну». – Режим доступу: http://ukr.lb.ua/news/2014/12/02/287807_vadim_troyan_mi_ponimali_sdadim.htm (дата звернення: 03.12.2015). – Назва з екрана.
6. Бутусов Ю. «Охотники, ставшие заложниками» (23.11.15). – Режим доступу: http://censor.net.ua/resonance/361862/ohotniki_stavshie_zalozhnikami (дата звернення: 03.12.2015). – Назва з екрана.
7. Каптон Р. Настанови журналістам Ассошіейтед Пресс: [професійний poradnik] / Р. Дж. Каптон; [пер. з англ. А. Іценка]. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2005. – 158 с.

Reference list

1. *Danylenko S.* Hromadyans'kyu vymir komunikatsiynoyi revolyutsiyi: Modernizatsiya suspil'nykh komunikatsiy vid drukars'koho verstata do sotsial'nykh merezh : [monohrafiya] / С. Danylenko. – К. : IMV, 2010. – 310 s.
2. Bergsonizm psyoffice.ru «Slovari i jenciklopedii» Filosofija» A.Gricanov, T.Rumjanceva, M. Mozhejko. Istorija Filosofii: Jenciklopedija, available at : <http://www.psyoffice.ru/6-181-bergsonizm.htm> (accessed 03.12.2015). – Title from screen.
3. *Ivanov V. F.* Osnovni teoriiy masovoyi komunikatsiy i zhurnalistyky : [navch. posib.] / V. F. Ivanov ; [za naukovoyu redaktsiyeyu V. V. Rizuna]. – К. : Tsentr Vil'noyi Presy, 2010. – 258 s.
4. *VernerNelli* (19 veresnja 2014), «Ljudinajdez vijni – a vijna z ljudini ne vihodit'» available at : http://ukr.lb.ua/news/2014/09/19/279884_chelovek_uhodit_voyni_voyna.html (accessed 03.12.2015). – Title from screen.
5. *Bazar O., Ye.Shvets'* (2 hrudnya 2014) «Vadym troyan: «My rozumily: zdamo Mariupol' – prohrayemo viynu» available at : http://ukr.lb.ua/news/2014/12/02/287807_vadim_troyan_mi_ponimali_sdadim.htm (accessed 03.12.2015). – Title from screen.
6. *Butusov Ju.* «Ohotniki, stavshie zalozhnikami» (23.11.15) available at : http://censor.net.ua/resonance/361862/ohotniki_stavshie_zalozhnikami (accessed 03.12.2015). – Title from screen.
7. *Kappon R.* Nastanovy zhurnalistam Assoshieyted Press : [profesiynyy poradnyk] / R. Dzh. Kappon ; [per. z anhl. A. Ishchenka]. – К. : Vyd. dim «Kyievo-Mohylyans'ka akademiya», 2005. – 158 s.

Василенко К. Н.

Протекание боевых действий на востоке Украины в интерпретации редакций национальных интернет-изданий

РЕФЕРАТ. Статья посвящена освещению в интернет-изданиях Украины хода боевых действий на востоке страны. Актуальность исследования обусловлена тем, что практически отсутствуют специальные теоретические обобщения, нет научных знаний, которые способствовали бы улучшению практической деятельности журналистов в ходе отображения конфликта. Статья должна в определенной степени компенсировать пробел, имея целью оптимизировать подготовку военных материалов, содействовать специфической профессиональной подготовке репортеров. Рассмотрена проблема формирования общественного сознания украинства в аспекте военно-патриотического воспитания, когда одним из движущих факторов выступают интернет-издания. Теоретические посылки и итоги уже используются в практической деятельности коллектива редакции одного из самых больших в Украине интернет-портала.

Ключевые слова: война, патриотизм, общественное сознание, репортеры, политическая культура, этика.

